

Luisterlied: Zo maar een dak boven wat hoofden (VL 572 – Huub Oosterhuis / Bernard Huijbers)

Inleiding

Zomaar een dak boven wat hoofden, het leek zo vanzelfsprekend, totdat in maart de coronapandemie het niet meer mogelijk maakte om onder dat dak te vieren.

Vandaag vieren we er voor het eerst weer samen - onder dat dak, en dat doet me best wat.

Welkom, wie je ook bent, en vanwaar je ook komt, gegroet ben jij.

We zijn weer samen in onze vertrouwde kapel, nu zelfs met een traplift en een nieuwe keuken, maar het is niet als vroeger: Samen zingen is er nog niet bij, vanwege de kans op besmettingen, samen brood en wijn delen ook niet – het ritueel dat we hebben verzonnen is maar een surrogaat, en straks, na de dienst, niet samen koffiedrinken.

Het is intuïtief tegen wat we willen uitdrukken in onze vieringen in, het lijkt wel ieder voor zich en God voor ons allen, het voelt alsof we vreemdeling zijn in onze eigen ruimte.

Dat brengt ons meteen bij het thema van vandaag 'De vreemdeling en de Bijbel'.

In een boekje met die titel schreven elf auteurs, theologen, priesters, rabbijnen – onafhankelijk van elkaar – een bijdrage, meest een essay. Wij zullen vandaag putten uit die bijdragen, en we zullen lezen wat de Bijbel op verschillende plaatsen over de vreemdeling te zeggen heeft.

Luisterlied: Verberg uw Aangezicht niet (VL 727 – Huub Oosterhuis / Antoine Oomen)

Vreemdeling in de Bijbel – 8 Bijbelcitaten

Exodus 23

⁹Vreemdelingen mag je niet uitbuiten. Jullie weten immers hoe het voelt om vreemdeling te zijn, omdat jullie zelf vreemdelingen zijn geweest in Egypte.

Leviticus 19

³³Iemand die als vreemdeling in jullie land verblijft, mag je niet onderdrukken. ³⁴Behandel vreemdelingen die bij jullie wonen als geboren Israëlieten. Heb hen lief als jezelf, want jullie zijn zelf vreemdelingen geweest in Egypte.

Deuteronomium 7

¹Straks zal de HEER, uw God, u naar het land brengen dat u in bezit zult nemen

en veel volken voor u op de vlucht jagen: (..) zeven volken die groter en machtiger zijn dan u.

²Wanneer de HEER, uw God, u de overwinning op hen schenkt, moet u hen doden. U mag geen

vredesverdrag met hen sluiten en hen niet sparen. ³Sta ook geen huwelijksverbintenissen met hen toe; sta

uw dochter niet af aan een van hun zonen en zoek bij hen geen vrouw voor uw eigen zoon. ⁴Want zij zouden uw kinderen ertoe verleiden de HEER ontrouw te worden en andere goden te dienen.

Ezra 10

In Ezra 10 gaat het over uit Babylon terugkerende ballingen die getrouwd waren met vrouwen van volken die toen in dat gebied leefden:

²Toen nam Sechanja (..) het woord. Hij zei tegen Ezra: 'Wij zijn onze God ontrouw geweest,

wij zijn getrouwd met buitenlandse vrouwen, afkomstig uit de bevolking van het land. (..) ³Laat ons daarom ten overstaan van onze God de verplichting aangaan dat wij al die vrouwen en alle kinderen die zij hebben gebaard wegsturen, zoals u ons dat aanraadt, en op aanraden van hen die ontzag hebben voor de geboden van onze God, opdat de wet wordt nageleefd. *(en zo ging het)*

Ruth 2

⁸Daarop zei Boaz tegen Ruth: 'Luister goed, mijn dochter. Je moet niet naar een andere akker gaan om aren te lezen; ga hier niet weg maar blijf dicht bij de vrouwen die voor mij werken. ⁹Volg ze op de voet en houd je ogen gericht op het veld waar gemaaid wordt. Ik zal mijn mannen zeggen je niet lastig te vallen. Als je dorst

hebt, ga dan naar de kruiken en drink van het water dat ze daar scheppen.' ¹⁰Ze knielde, boog diep voorover en zei: 'Waarom heb ik het te danken dat u zo goed voor mij bent, terwijl ik toch maar een vreemdeling ben?'

Spreuken 21

⁹Een vreemdeling volgt slinkse wegen, een eerlijk mens handelt oprecht.

Klaagliederen 5

¹Gedenk, HEER, wat ons is overkomen, merk toch op, zie onze smaad: ²Ons eigen land is de vreemdeling toegevallen, ons bezit de buitenlander.

Matteüs 25

³⁴Dan zal de koning tegen de groep rechts van zich zeggen: "Jullie zijn door mijn Vader gezegend, kom en neem deel aan het koninkrijk dat al sinds de grondvesting van de wereld voor jullie bestemd is. ³⁵Want ik had honger en jullie gaven mij te eten, ik had dorst en jullie gaven mij te drinken. Ik was een vreemdeling, en jullie namen mij op...

Luisterlied: Ik heb haar lief, uw Thora (Huub Oosterhuis / Antoine Oomen)

Vreemdeling en de Bijbel – het boekje

Elf verhalen staan er in het boekje 'Vreemdeling en de Bijbel', van elf verschillende auteurs.

Elf verschillende verhalen met verschillende accenten, maar er is wel een soort gemeenschappelijke noemer te ontdekken. In het algemeen staat de vreemdeling er in de Bijbel niet goed op. Rachab en Ruth, die rolmodellen voor de vreemdeling in de Bijbel, zijn uitzonderingen.

Mensen van een andere stam en godsdienst waren de vijand: Egyptenaren, Amelekieten, Kanaänieten, Filistijnen, Arameeërs, Assyriërs, Babyloniërs. Als het deze vijanden goed gaat, gaat het Israël slecht en dat altijd als gevolg van eigen schuld: ontrouw aan God door het zwichten voor vreemde verleiding.

De afzonderlijke vreemdeling in Israël heeft recht op bescherming, daar is de wet in Leviticus duidelijk over – we hebben die net gelezen.

Maar een multiculturele samenleving was het oude Israël zeker niet: vreemde godendienst was verboden voor Israëlieten én voor vreemdelingen.

Ruth bijvoorbeeld werd liefdevol ontvangen – maar daarvoor had ze trouw beloofd aan de wetten en religie van haar nieuwe vaderland 'Uw volk is mijn volk en Uw God is mijn God' zei ze tegen haar schoonmoeder Noömi.

Ik zoom nader in op zomaar een van de verhalen uit het boekje. *Marius van Leeuwen*, hoogleraar aan het Remonstrants Seminarium, noemde zijn bijdrage 'Een vreemdeling te gast'. Daarin zegt hij onder meer: Het gaat in de Bijbel nogal eens over vreemdelingen en hoe met hen om te gaan. Vreemdelingen zijn de 'anderen', ze komen van elders, nemen een eigen cultuur mee, spreken soms een eigen taal. Altijd speelt de vraag hoe je je tot hem moet verhouden.

De Bijbel heeft daarop geen eenduidig antwoord. De vreemdeling is in alle culturen een dubbelzinnige figuur. Hij vormt met zijn afwijkende normen en waarden, soms ook met zijn verering van vreemde goden, een bedreiging van 'onze' orde. Vaak ziet men hem dan ook in de eerste plaats als vijand, iemand wiens invloed men vreest.

Maar vrees en achting liggen niet ver uiteen. Waar geregeld uitwisseling is tussen volkeren, waar bijvoorbeeld handelaren rondtrekken of herders met hun kudde, wordt vroeg of laat de waarde ontdekt van wederzijdse achting en gastvrijheid. Wil jij ver van huis worden ontvangen dan zal je zelf ook moeten openstaan voor wie klopt aan jouw poort. Zo wordt de vreemdeling dus van een vijand, die je op afstand houdt, tot een gast, die je toelaat.

In de Bijbel kom je beide gestalten tegen, de Bijbel heeft er verschillende woorden voor.

Zoals *zar*, vreemde, met een foute, vijandige klank: 'Wat werden wij vernederd door de Heer toen vreemden de tempel schonden, staat er in Jeremia (Jer 51:51).

En dan is er *gēr* dat de klank heeft van 'gast', 'medebewoner': iemand die als vreemdeling (*gēr*) in jullie land verblijft, mag je niet onderdrukken (aldus Lev 19:33).

Opvallend is dat in het Oude Testament het appel om de vreemdeling – *gēr* te respecteren vaak wordt onderstreept door er aan te herinneren dat ook Israël ooit in die positie was: Vreemdelingen mag je niet

uitbuiten of onderdrukken, want jullie zijn zelf vreemdelingen geweest in Egypte (*Exodus 22:20*). Vreemdeling zijn is kennelijk niet alleen iets van de anderen. Het hoort bij de identiteit van Israël dat het die ervaring uit eigen verleden kent. De herinnering eraan maakt dat dat volk voorgoed iets van vreemdelingschap met zich meedraagt. Zoals ze ook voorgoed kleurt hoe Israël God ervaart: als een God die zich tóen het lot van zijn volk in den vreemde aantrok en die ook nú de vreemdeling in bescherming neemt, ook ons, ook mij.

Van Leeuwen gaat vervolgens nader in op dat vreemdelingschap in het Oude Testament.

Van aartsvader Abraham wordt verteld dat hij wegtrok uit zijn land, alles wat vertrouwd was achterlatend. 'Ga naar het land dat ik je zal wijzen' had de Eeuwige gezegd, 'ik zal je tot een groot volk maken'. Maar Abraham bleef een 'zwervende Arameeër' (Deut. 26:5) die dat land van belofte nog niet voorgoed vond. Zijn zoon Izaäk zocht in een tijd van hongersnood zijn toevlucht bij de Filistijnen. Diens zoon Jakob kwam tijdens een hongersnood terecht in Egypte. Daar bleven hij en zijn nazaten vele generaties -

Die verhalen zijn tot de meest centrale van Israël gaan behoren en het vertellen ervan hield het besef levend dat men vanouds een volk van vreemdelingen was.

Dat besef is na de uittocht uit Egypte en de lange tocht door de woestijn niet verdwenen. Het mócht niet verdwijnen. 'Bedenk dat jullie vreemdelingen waren', je zou eraan kunnen toevoegen 'blijf je ervan bewust hoe wonderlijk in de geschiedenis rollen kunnen wisselen. Egypte, waar jullie te gast waren, werd een vijandig land van slavernij. Kanaän, waar jullie voorouders Abraham, Izaäk en Jakob 'als vreemdeling hebben gewoond' (Ex 6:3) is nu je vaderland. En wie daar woonden zijn, als ze de inbezitneming van hun land al overleefden, bijwoners geworden, vreemdelingen in het gebied waar zij eerst thuis waren.'

Het besef toch niets meer dan vreemdelingen te zijn werd nog op andere manieren versterkt. Bijvoorbeeld door de bepaling dat niemand eens en voor altijd land in bezit mag hebben. Want zo zegt God volgens Leviticus 25:23: 'Het land behoort mij toe en jullie zijn slechts vreemdelingen te gast.'

Tot zover Van Leeuwen. Het zijn overwegingen die in de wereld van nu onverminderd geldig zouden moeten zijn.

Luisterlied: Deze woorden (VL 516 Huub Oosterhuis / Tom Löwenthal)

Vluchtelingen en vreemdelingen nu

We hoorden Bijbelcitataten en Einar gaf een beeld van de vluchteling en vreemdeling in de Bijbel. Maar hoe is het nu ? Gaat het er nog zo aan toe?

Nederland maakt deel uit van Europa en kent een vrij verkeer voor burgers uit de meeste Europese landen. Die mogen hier komen werken en wonen. Dat is geregeld in het verdrag van Schengen. Wie geen paspoort uit een Schengenland heeft, moet een visum aanvragen voor een tijdelijk verblijf en moet voor het aflopen van die tijd weer vertrekken.

Wie zonder geldig visum in Nederland is, is illegaal, zonder toestemming in Nederland. Als iemand niet terug wil keren, omdat hij vreest voor vervolging in het land waar hij of zij vandaan kwam, kan hij een beroep doen op asiel. Die mensen worden vluchtelingen genoemd. Vluchtelingen moeten in een opvanglocatie en later in een Asielzoekerscentrum wachten op de uitslag van het onderzoek dat wordt ingesteld naar hun vraag om asiel. Dat onderzoek zou snel moeten plaatsvinden, maar vergt soms lange tijd.

Wie toestemming krijgt in Nederland te blijven, krijgt eerst een voorlopige vergunning voor 5 jaar, met de verplichting tot inburgering opgelegd. Voor deze mensen die zo als vluchteling zijn erkend, wordt eenmalig geschikte huisvesting bemiddeld. De vluchtelingen zijn zelf verantwoordelijk voor hun inburgering. Ze moeten een geschikte inburgeringscursus gaan volgen en examens afleggen. De gemeente waar ze wonen, moet dan de begeleiding naar de arbeidsmarkt verzorgen. De vluchtelingen die het inburgeringstraject hebben doorlopen, kunnen een verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd krijgen en daarna een verzoek tot naturalisatie doen om Nederlander te worden.

Vluchtelingen zijn daarmee mensen met een bepaald soort verblijfsvergunning. Een tijdelijke status.

Vreemdelingen zijn in de ogen van andere mensen vreemdeling. Die vreemdeling is niet van hier, maar van daar. Die aanduiding heeft geen duidelijke begrenzing. Mensen met een tint en mensen die de taal niet voldoende spreken, worden al snel als vreemdelingen gezien. Maar ook binnen een kleine gemeenschap

kan al onderscheid gemaakt worden tussen eigen en vreemd. Wij van de familie en daarbuiten al die vreemde anderen. Het is een vorm van onderscheid dat veel mensen ongeacht hun paspoort treft. Het is de grondslag voor allerlei vormen van discriminatie. In de ogen van andere mensen gezien worden als ongewenste vreemdeling, als iemand die niet bij "ons" hoort. Het onderscheid tussen ons en de vreemdeling, tussen wij en de ander, kan eeuwenlang worden vastgehouden. Voor de mensen, die in bepaalde omstandigheden een eigen groep vormen met bepaalde kenmerken, kan het leiden tot een vorm van collectief slachtofferschap. Wij zijn slachtoffer van wat ons is aangedaan. Wij moesten het ondergaan, onze rechten zijn uitgehold, en ons is tekort gedaan.

Om het af te ronden en samen te vatten: Vluchtelingen kunnen na verloop van tijd ook in juridische zin worden opgenomen en volwaardig burger worden. Vreemdeling blijf je in de ogen van andere mensen, die je als vreemdeling zien. Die daar een vorm van ongewenst, van afwijzing en discriminatie aan koppelen. Daar kan iemand zich moeilijk tegen verweren. Wie een donkere huid heeft met andere uiterlijke kenmerken, kan zijn haar of huid bleken, maar blijft een vreemdeling. Aan die uiterlijke kenmerken worden diskwalificaties gekoppeld, als onbetrouwbaar, lui, of gemeen en inhalig. Groepskenmerken overheersen individuele kenmerken.

Ieder mens wil als individualiteit, te worden gewaardeerd. Maar wij zijn allemaal als mensen ook gewend om eigen en vreemd te onderscheiden. Laten we er naar streven wat vreemd is open tegemoet te treden en te waarderen naar zijn eigenheid.

Luisterlied: Zomerlied (VL 780 Huub Oosterhuis / Antoine Oomen)

Voorbeden

Tafelviering

Tafel-luisterlied: Sacrament van hoop (VL 674 Huub Oosterhuis / Antoine Oomen)

Gesproken:

Het brood dat wij nu zouden breken en met elkaar zouden delen herinnert ons aan Jezus van Nazareth en aan al die mensen die leefden in zijn geest.

De beker die wij zouden delen met elkaar herinnert ons aan het bloed dat is vergoten.

In plaats van brood en wijn hebben wij nu slechts woorden die we aan elkaar doorgeven:

ik deel met jou/jullie dit brood en deze beker, sacrament van hoop dat niets onmogelijk is.

Dit sacrament van hoop zeggen wij een voor een aan elkaar door.

Doorzeggen van deze woorden

Gesproken: Amen, kome wat komt

Onze Vader

Luisterlied: Ooit in schaduw van rozen (VL 916 Huub Oosterhuis / Antoine Oomen)